

Stupnjevanje pridjeva u Senjskom korizmenjaku

Kuzmić, Boris

Source / Izvornik: **Drugi hrvatski slavistički kongres, 2001, 237 - 241**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:279030>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sudbina Vrutočkoga evanđelja karakteristična je za najveći broj rukopisa bosanskih krstjana i jedno od objašnjenja zašto su sačuvana uglavnom evanđelja uz dva apostola (Pantelejmonov i Lenjingradski) je to što su to bili tekstovi koji su mogli biti uporabljeni i u pravoslavnoj crkvi, a sačuvani zbornici (Hvalov, Mletački i Radoslavljev) svoj opstanak mogu zahvaliti samo tome što su se našli na Zapadu.

ON THE MARGINS OF THE BOOK OF GOSPELS OF VRUTOK

In this paper analyzed are the language and graphic aspects of the Bosnian book of gospels of Vrutok, consisting of four parts, which prove the fact that the text was written in West and not in East Bosnia as some former researchers (R. Grujić) have previously claimed.

Boris Kuzmić
Filozofski fakultet, Zagreb

STUPNJEVANJE PRIDJEVA U *SENJSKOM KORIZMENJAKU*

U dosadašnjoj literaturi rijetko se pronalaze radovi koji ispituju jezične zakonitosti u *Senjskom korizmenjaku* (dalje u tekstu: SK). Jezičnom opisu SK uglavnom se nameće kulturološki ili kulturnopovijesni prikaz. Svaki temeljniji prikaz SK zahtijeva iscrpniju analizu jezika kojim je pisan – senjske čakavštine 16. stoljeća impregnirane knjiškim leksikom. Predmet ove rasprave tiče se stupnjevanja ili komparacije pridjeva koja se prvenstveno razmatra s tvorbenoga aspekta – koje tvorbeno modele komparativa i superlativa pridjeva autori poznaju i / ili preferiraju i u čemu je razlika između uporabe različitih modela komparacije pridjeva. Na temelju ekscerpirane građe SK uočavaju se tri bitna tvorbeno modela pomoću kojih se stupnjuju pridjevi.

Dakle, komparativ (superlativ) pridjeva tvorbeno se realizira na tri različita načina:

1. gramatički (sufiksarno, opozicijom gramatičkih morfema ili sintetički),
2. leksički (supletivno, leksičko oponiranje),
3. analitički (perifrastički).

Spomenuta tri modela pretpostavljaju gramatičku ili sintetičku, leksičku ili supletivnu i analitičku ili perifrastrastičku komparaciju. Na tvorbenoj razini gramatička komparacija pridjeva temelji se na opoziciji gramatičkih morfema. U SK sufiksarno oponiranje svodi se na nekoliko odnosa:

a) - Ø - : - i -	N.jd.m./sr./ž.r.	slatk-Ø-i	:	slatč-i-i
		plemenit-Ø-i	:	plemenit-i-i
		čvrst-Ø-i	:	čvrst-i-i
		plêmenit-Ø-o	:	plêmenit-i-e
		plêmênit-Ø-o	:	plêmênit-i-e
		plemenit-Ø-a	:	plemenit-i-ê
		cinn-Ø-a	:	cinn-i-ê
G.jd.m.r.	G.mn.m.r.	star-Ø-oga	:	star-i-ega
		star-Ø-ihb	:	star-i-ihb
b) k-formant : - j -	N.jd.m./sr.r.	vis-ok-i	:	vis-j-i > viši
		vis-ok-o	:	vis-j-e > više
	A.jd. ž.r. N.mn.ž.r.	lag-k-u	:	lag-j-u > laglju
		tež-k-e	:	tež-j-e > teže
c) k-formant : - n -	G.jd.m.r. N.mn.sr.r.	niz-k-oga	:	niz-n-ega > nižnega
		niz-k-a	:	niz-n-a > nižna

	G.mn.m.r.	niz-k-ihъ	:	niz-n-ihъ > nižnihъ
d) - Ø - : - l -	N.jd.sr./ž.r.	lip-Ø-o	:	lip-l-e
		lip-Ø-a	:	lip-l-a
	G.jd.m.r.	dlg-Ø-oga	:	dlg-l-ega
	A.jd.sr.r.	lip-Ø-o	:	lip-l-e

Proučavajući jezik *Traktata Kolunićeva zbornika, Vinodolskoga i Petrisova zbornika* Stjepan Damjanović (DAMJANOVIĆ, S. 1981: 171) ustanovio je šest opozicija gramatičkih morfema koje tvore istoimenu komparaciju pridjeva: -Ø- : -š- || -Ø- : -iš- || -Ø- : -l- || -Ø- : -êjš- / -ejš- / -ijš- || -Ø- : -êj- / -ej- / -ij- || k-formant : -j-. Sedma opozicija gramatičkih morfema ostvaruje se fonološkim alternacijama unutar leksema tipa mla-d-i : mla-j-i : mla-i || hu-d-i : hu-j-i : hui. Lana Hudeček (HUDEČEK, L. 1994: 27) istraživala je komparativne oblike pridjeva u *Sanktoralu Hrvojeva misala* i pokazala je da su glagoljaši vjerno sačuvali staroslavensku tradiciju koristeći se dvjema vrstama sufikasa: -ii, -e, -iši i -êi, -êje, -êiši. Uspoređujući rezultate vlastitih istraživanja s rezultatima prethodnih autora, nameće se nekoliko zaključaka:

- 1) Opozicije gramatičkih morfema u *SK, Vinodolskom i Petrisovu zborniku*, a djelomice i u *Sanktoralu Hrvojeva misala*, podudaraju se u svega dva ili tri odnosa: -Ø- : -i-, k-formant : -j- i -Ø- : -l-.
- 2) Cjelokupan korpus SK ne poznaje sufiksally oponiranje -Ø- : -š-, -Ø- : -iš-, -Ø- : -êjš- / -ejš- / -ijš-.
- 3) Imajući u vidu podudaranja / odstupanja sufiksally opozicija u komparativima pridjeva između SK i ostalih hrvatskoglagoljskih izvora, primjećuje se da tekst SK manje slijedi normu staroslavenskoga jezika, što znači da se više priklanja komparativnom modelu koji nudi čakavski jezični sustav.

Na tvorbenoj razini supletivni oblici komparativa pridjeva razvrstani su prema rodovima u nominativu jednine. Samo dva pridjeva sadrže formant -š-, tj. -kš- (vekše, manšê).

Oblici :	N.jd.	m.r.	sr.r.	ž.r.		
	dobarъ	: boli	dobro	: bol bolê	dobra	: bola
	vêlikъ	: vêçi	vêliko	: vêçê	vêlika	: vêça
	velikъ	: veçi	veliko	: veçe veçê vekše	velika	: veça viça
	malъ	: mani	malo	: minê manšê	mala	: mana man'a
	zalbъ	: gori	zlo	: gore	zla	: gora

Analitički ili perifrastički komparativ tvori se pomoću čestice *veče* koja je potvrđena u četiri grafijske varijante (*veče, vêçe, vêçê, veçê*) i pozitivna pridjeva. U tekstu SK nalazi se samo jedan analitički primjer komparativa umanjivanja: ...овъ ogan dobro da ni večni ništarъ ne mane čudnimъ zakonomъ e(stъ) težak 371. Ostali primjeri zaokružuju najčešći i za komparativ najtipičniji vid – komparativ uvećavanja. Pozitiv pridjeva redovito stoji u neodređenom obliku, a njihova se neodređenost očituje i u onim padežima u kojima nije provedena morfološka neutralizacija između određenih i neodređenih oblika pridjeva, npr. ...da ne biše načina *veçê prilična ni podobna* za našê odkuplenie nêgo ona muka

176d. Samo analitička ili perifrastička komparacija pridjeva može izraziti kategoriju neodređenosti zato što joj tvorbeni razina takvu mogućnost dopušta.

Tekst SK razlikuje četiri tvorbeni modela superlativa pridjeva:

- a) **nai- + komparativ pridjeva** - *naikašni, naigori, naizadni, naiposlidni, naiveči...* (47x)
- b) zamjenica vs(i)hъ + **komparativ pridjeva** - ...a zloglasnikъ krade dobarъ glasъ ki e *veče vrid(a)nb vs(i)hb* riči na s(vi)ti 1031
- c) **naiveče + pozitiv pridjeva** - ...da d (=5) mestъ e(stъ) *naiveče znanihъ* 351
- d) **prê- / pre- + pozitiv pridjeva** - *prêdobarъ, prêlipo, prêsveto...* (7x)
preslatki, premilostivi, preželno, prepodobni... (21x)

Prvi model gradnje superlativa pridjeva najzastupljeniji je u tekstu SK. Takav način tvorbe superlativa nesumnjivo je najčešći u hrvatskim jezičnim sustavima. Opisni komparativ pridjeva u kombinaciji s genitivnim oblikom zamjenice vs(i)hъ bliži je staroslavenskomu izričaju superlativa nego hrvatskim idiomima. *Kolunićev zbornik, Petrisov zbornik* (DAMJANOVIĆ, S. 1981: 173), a ni *Sanktoral Hrvojeva misala* (HUDEČEK, L. 1994: 27), takvu konstrukciju komparativa pridjeva i genitivnog oblika zamjenice vsego (vsêhъ) ne prepoznaju. Razloge vjerojatno treba tražiti u posvemašnjoj kroatizaciji tekstova, tj. većem prodiranju narodnih elemenata u općeslavensko tkivo na svim jezičnim razinama – od fonologije do sintakse. Analitički superlativ pridjeva koji se tvori pomoću superlativa priloga i pridjeva u pozitivu (najviše + dobar, najmanje + dobar...) proširen je u čakavskom jezičnom sustavu (FINKA, B. 1971: 54), ali tekst SK ne obiluje potvrdama spomenute komparacije. Ipak, apsolutni superlativ koji označuje svojstvo u najvišem stupnju, bez ikakva uspoređivanja, vrlo je čest u tekstu SK. Oblici pridjeva u pozitivu kojima su dodani prefiksi *prê- / pre-* obično se nalaze u određenom liku:

...zato pomolit se k tebi vsaki *prepodobni* 13d
 ...peto se e namъ dalъ kako dobri i *predobri* o(ta)cbъ 166d
 ...ako li sê oču utêçi ka isukrstu *premilostivomu* 1751
 ...i da budetê dostoini slišati ovъ *preslatki* glasъ 34d
 ...o *preslatki* g(ospo)d(i)ne is(u)h(rst)e 531...

Neodređeni likovi karakteristični su za pridjeve koji čine dio imenskoga predikata ili se pojavljuju uz pridjev *edini* - ...vsako dobro dan' e i vs(a)ki darъ *prêdobarъ* od višnihъ e(stъ) 111

...ki oče biti toliko *preveliko* k(a)ko govore s(vê)ti 48d
 ...cesaru va vêki bezsemrtnomu edinomu *premudru* 29d...

Komparacijska paradigma u hrvatskim gramatikama nije jednako opisana, počevši od najstarijih hrvatskih gramatičara koji zanemaruju analitički vid komparacije. Njihova se neslaganja, od Bartola Kašića do Vjekoslava Babukića, tiču određivanja osnove i nastavaka za komparativ (TAFRA, B. 1993: 99). Za tezu da je analitička komparacija običnija za pridjeve gdje sintetički oblici komparativa ili superlativa nisu uobičajeni, npr. više divlji / najmanje divlji (*divljiji) zalagao se hrvatski jezikoslovac Tomislav Maretić (MARETIĆ, T. 1963: 499). Osim toga, analitička je komparacija preporučljivija za glagolske pridjeve trpne ili pasivne, kao primjerice većma poremećen / * poremećeniji. Upravo oni gramatičari koji nude opis komparacije pridjeva u hrvatskom jeziku, a spominju analitičku komparaciju, često se pozivaju na Maretićev argument. U Akademijinoj

gramatici hrvatskoga standardnoga jezika Stjepko Težak ističe kako hrvatski jezik prepoznaje opisnu ili analitičku komparaciju (manje – najmanje, više – najviše + pridjevi) navodeći dva argumenta za njezinu uporabu – analitička se komparacija obično upotrebljava kad je stupnjevano svojstvo apsolutno, ne poredbeno, a naročito kada ustrojstvo rečenice ne pogoduje otvaranju mjesta sintetičkom komparativu ili superlativu (BABIĆ, S. i dr. 1991: 637 – 638). Isti autor i u drugim izvorima ponavlja posljednju tezu (TEŽAK, S. / BABIĆ, S. 1992: 106). Dragutin Raguž (RAGUŽ, D. 1997: 95) navodi da se komparacija ponekad izražava i drugim sredstvima, primjerice modifikatorima za stupnjevanje kao manje, više, jače, bolje, ali ne govori kada se takav vid komparacije upotrebljava. Josip Hamm (HAMM, J. 1967: 89) piše da u hrvatskom jeziku nema perifrastičke komparacije – opis manje / više + pridjev ima modalno značenje. Samo pridjevi *sijed*, *smeđ*, *junački*, *tuđ* i njima slični, tvrdi isti autor, imaju analitičku komparaciju. Njegovu se mišljenju suprotstavlja Rikard Simeon (SIMEON, R. 1969: 677) nudeći sljedeću argumentaciju – u hrvatskom jeziku česta je i opisna komparacija, osobito kada je stupnjevano svojstvo apsolutno, a ne relativno (poredbeno). Proučavajući analitičku komparaciju pridjeva u hrvatskom i srpskom jeziku, Milan I. Surdučki (SURDUČKI, M. I. 1970: 36) došao je do zaključka da je u oba jezika vidljiva tendencija za uporabom analitičkih oblika i u onih pridjeva koji lako provode sintetičku komparaciju. Analitička komparacija, dodaje isti autor, češća je poslije emfatičkih partikula *još*, *sve*, *tim*. U opisu čakavskoga narječja navodi se podatak da je na čakavskom prostoru proširena opisna komparacija (FINKA, B. 1971: 54), a izricanje / neizricanje komparativnoga značenja opisnim putem doprinosi određivanju i klasificiranju pojedinih čakavskih govora (FINKA, B. 1973: 59).

Izdvojivši temeljne postavke jezikoslovaca oko problema analitičke komparacije u hrvatskom jeziku stvara se potpuniji gramatički opis sa sljedećim "pravilima":

- 1) Analitička komparacija češća je u onih pridjeva koji nemaju sintetičku komparaciju.
- 2) Analitička komparacija češća je poslije emfatičkih partikula *još*, *sve*, *tim*.
- 3) Pridjevi *smeđ*, *sijed*, *junački*, *tuđ* i sl. imaju analitičku komparaciju.
- 4) Analitička komparacija tipičnija je za glagolske pridjeve trpne ili pasivne.
- 5) Analitička komparacija se upotrebljava kada je stupnjevano svojstvo apsolutno, ne poredbeno.

Građa SK neke od postavki zasigurno može odbaciti, pojedine teze ne može provjeriti zbog nedostatka potvrda, a s ostalim postavkama uglavnom se slaže. Prva teza, primijenjena na građu SK, naprosto je neodrživa. Istraživanje komparativa pridjeva pokazuje da su analitički oblici česti i u onih pridjeva koji imaju sintetičku komparaciju, npr. *čvrstb*, *devotb*, *dostoēnb*, *ēkb*, *koristanb*, *lipb*, *mučānb*, *tvrdb* i dr.

Svi komparativi pridjeva, kao i dva superlativa, koji su tvoreni analitičkim načinom, mogu podnijeti i gramatički model tvorbe komparativa:

čvrstb – veče čvrstb – čvrstii, priličanb – veče priličanb – priličnii, podložānb – veče podložānb – podložnii, svitalb – veče svitalb – svitlii, vridānb – veče vridānb – vridnii, znanb – naiveče znanb – naiznanii i dr. Drugu i treću postavku zbog nedostatka potvrda nije moguće na spomenutom korpusu provjeriti, ali obilje primjera govori u prilog četvrtoj tezi. Proučavajući konstrukcije što slijede iza komparativa, a David Crystal (KRISTAL, D. 1988: 121) ih zove komparativnim klauzama ili komparativnim rečenicama, provjerava se ispravnost, točnost ili netočnost posljednje teze. Komparativne klauze

gramatičkoga komparativa pokazuju da je stupnjevano svojstvo ponajviše poredbeno (21x), a tek onda apsolutno (8x). Temeljni signal poredbenosti čine komparativni modifikatori – *ali*, *nego* / *nēgo*, *od* / *od'* / *ot* / *oda*, *zvrhu*. Komparativne klauze analitičkoga komparativa pretežito pokazuju da stupnjevano svojstvo nije apsolutno (7x), već je poredbene prirode (16x) i služi se modifikatorima *nego* / *nēgo*, *od*, *koliko...toliko*. Komparativ jednakosti pomoću priloga koliko-toliko izražava se 4 puta u analitičkoj, a dvaput u gramatičkoj komparaciji. I naposljetku, tezu onih gramatičara što tvrde da je analitizam prikladniji za isticanje osobina u apsolutnoj mjeri građa SK ne može u potpunosti prihvatiti.

LITERATURA

- BABIĆ, S. i dr. 1991. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku. Zagreb: Globus-HAZU.
- DAMJANOVIĆ, S. 1981. Interferiranje hrvatskih dijalekata i općeslavenskoga književnog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima XV. stoljeća. Doktorska disertacija. Zagreb.
- FINKA, B. 1971. Čakavsko narječje. Split: Čakavska rič. 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3: 59.
- HAMM, J. 1967. Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance. Zagreb: Školska knjiga.
- HUDEČEK, L. 1994. Oblici pridjeva u *Sanktoralu Hrvojeva misala*. Magistarski rad. Zagreb.
- KRISTAL, D. (CRYSTAL, D.) 1988. Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike. Beograd: Nolit: 121.
- MARETIĆ, T. 1963. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Zagreb: Matica hrvatska.
- RAGUŽ, D. 1997. Praktična hrvatska gramatika. Zagreb: Medicinska naklada.
- SIMEON, R. 1969. Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva 1. Zagreb: Matica hrvatska: 676 - 678.
- SURDUČKI, M. I. 1970. The Analytic Comparative in Serbo-Croatian. *Slavic and East European Journal* 1: 36.
- TAFRA, B. 1993. Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić. Zagreb: Matica hrvatska.
- TEŽAK, S. / BABIĆ, S. 1992. Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje. Zagreb: Školska knjiga.

DIE GRADIERUNG DES ADJEKTIVS IM BUCH DER FASTENPREDIGTEN VON SENJ

Die Sammlung der Fastenpredigten des italienischen Franziskaners Roberto Caracciolo – Quadragesimale perutilissimum – wurde im Jahre 1508 unter dem Namen Korizmenakb in der glagolitischen Druckerei in Senj ins Kroatische übersetzt.

In diesem Werk wird die Steigerung der Adjektive auf dem erwähnten kroatisch-glagolitischen Text analysiert. Die Gradierung der Adjektive wird hauptsächlich aus dem Wortbildungsaspekt betrachtet.